

WEIDEVOGELBESCHERMING IN WATERLAND

H. Kamp

De actie "Weidevogeljaar" in 1984 stond in het teken van nestbescherming van weidevogels in alle provincies buiten Friesland. In Friesland is de nestbescherming al in 1947 begonnen en heeft sindsdien een grote vlucht genomen. De Friese Bond van Vogelbeschermingswachten telt ruim 2000 veldwerkers, meestal eierzoekers, die in ruim 110 vogelwachten zijn georganiseerd. Deze vrijwilligers controleren zo een 60.000 ha met meer dan 50.000 weidevogellegfels die worden beschermd met merkstokken en nestbeschermers. De gemiddelde oppervlakte per veldwerker is ongeveer 30 ha. In april en mei, maar ook vaak in juni voor eventuele vervolglegfels, vinden de nestbeschermingsactiviteiten plaats. De actie "Weidevogeljaar 1984" is in zoverre succesvol geweest, dat ook in andere provincies dergelijke activiteiten zijn begonnen. De Friese aanpak en de Friese methode hebben elders navolging gevonden. Uit gegevens van 1985 van SOVON blijkt, dat buiten Friesland ongeveer 50 groepen zich nu in meer of mindere mate met weidevogelbescherming bezighouden.

Ook in Waterland hebben zich sinds 1984 vrijwilligers gemeld voor weidevogelonderzoek en bescherming. In 1982 echter is hier al een begin meegemaakt. In februari van dat jaar kwam er nogal wat kritiek los van Waterlandse boeren op beheersovereenkomsten die door de overheid waren vastgesteld. Deze contracten waren een soort standaardcontracten waarin geen rekening werd gehouden met wisselende en plaatselijke omstandigheden en met meer of mindere intensieve bedrijfsvoering van veebedrijven. Een beheersovereenkomst legt boeren bepaalde beperkingen op in de exploitatie van grasland ten gunste van weidevogels. Zulke clausules kunnen zowel betrekking hebben op de maaidatum (bijvoorbeeld niet voor 15 juni) of op het rollen en slepen van de grasmat (niet na 1 april) als ook een limiet stellen aan het aantal stuks vee dat een perceel mag begrazen. De overeenkomsten werden als te star ervaren en waren moeilijk in te passen in een verantwoorde exploitatie ondanks de vastgestelde vergoeding ter compensatie voor weidevogelvriendelijk beheer.

De werkgroep "Jonge Boeren Waterland" beschouwde de aangeboden beheersovereenkomsten als een keurslijf en had geheel andere inzichten in het boeren met weidevogels. Deze werkgroep besloot daarom, in samenwerking met Contact Milieubescherming Noord-Holland en Centrum Landbouw en Milieu, tegenargumenten aan te dragen. Er waren namelijk nogal wat Waterlandse boeren die veel ervaring hadden met weidevogels, zodat alternatieve voorstellen konden worden geformuleerd. In dit licht dient dan ook het in 1982 gestarte onderzoek te worden gezien. Jaarlijks worden nu gegevens verzameld. Op het ogenblik werken 10 bedrijven samen met circa 25 vogelaars. Het resultaat van deze samenwerking heeft er niet alleen toegeleid dat er een stevige vertrouwensbasis is gelegd tussen boeren en vogelbeschermers, maar dat ook veranderingen zijn aangebracht in beheersovereenkomsten. Zo werden bepalingen flexibeler en beter inpasbaar in diverse bedrijven. Tevens kon een algemene conclusie worden getrokken dat het boerenbedrijf in een relatienotagebied niet onnodig hoeft te worden gekortwiek. Er liggen vaak nog voldoende kansen voor broedende weidevogels zelfs bij een moderne bedrijfsvoering. Een dergelijke goede samenwerking tussen landbouwers en natuurbeschermers kan voor weidevogels in andere regio's alleen maar positief uitwerken.

In 1985 werd de nestbescherming ter hand genomen. Terzelfdertijd heb ik mij als medewerker in Waterland gemeld, waarbij mijn eerdere Friese ervaringen met nestbescherming zeer nuttig bleken. Na drie jaar inventariseren op het zelfde bedrijf verkrijg je een redelijk inzicht in de exploitatie van grasland en in de oorzaken waardoor weidevogellegfels sneuvelen of dreigen te worden vernietigd. Hoewel veel Waterlandse boeren al een open oog hadden voor weidevogels, zijn er anderen die door vogelaars enthousiast zijn gemaakt. Anderzijds kregen vogelaars begrip voor problemen die zich op agrarische bedrijven voordoen. Zo werden ze geconfronteerd met lange werktijden en met de drukte in het voorjaar die weidevogels vaak parten kan spelen. Toch, ondanks dergelijke problemen, blijft het observeren van weidevogels het kijken naar een openluchttheater. Het groene Waterlandse landschap is het decor voor beweeglijke acteurs als Kieviten, Grutto's en Tureluurs.

INVENTARISATIE

Van begin april tot midden juni wordt een perceel geïnterarieerd. De nesten worden met stokken gemerkt en op een formulier worden agrarische gegevens en de stand van het waterpeil van het perceel ingevuld (figuur 1). De legfels worden regelmatig gecontroleerd en hun lotgevallen bijgehouden. Zo wordt het begin van het broeden en het uitkomen van de eieren vermeld, maar ook de oorzaak waardoor een broedsel verloren gaat en de invloed van agrarische werkzaamheden vastgesteld. In de loop der jaren kunnen dan uit die honderden gegevens bepaalde conclusies worden getrokken.

Ik heb deze formulieren alléén ingevuld en bijgehouden, wanneer dit zonder schade of verstoring van de broedvogels mogelijk was. (Het verzamelen van vogelgegevens is boeiend, maar dit moet toch altijd ondergeschikt zijn aan de vogelbescherming) De cijfers kwamen dus altijd op de tweede plaats. Weersomstandigheden bijvoorbeeld kunnen nestcontroles riskant maken. Ook werden de nestgegevens nooit in het weiland op het formulier ingevuld, maar bij voorkeur op ruime afstand van het nest.

Om onnodige verstoringen tijdens het baltsen en het broeden zoveel mogelijk te vermijden observeerde ik, waar mogelijk, de vogels uit de auto. In een perceel van 4 ha is na een uur observatie de situatie wel duidelijk en zijn legfels, ook legfels "in opbouw", wel te lokaliseren. Dan werden er op twee meter afstand van de nesten stokken geplaatst. Op deze manier is er een minimale verstoring van broedvogels. Bij koud weer of bij regen liet ik vanzelfsprekend het markeren achterwege om afkoeling van eieren of pullen te voorkomen. Over het algemeen hanteerde ik de regel niet langer dan een half uur in een perceel rond te lopen. Zeker in het vroege voorjaar zijn nesten vrij snel te vinden, omdat het kopwit van de Kievit dan duidelijk in het nog korte gras te zien is. Vogelgedrag geeft altijd aanwijzingen omtrent een territorium met nest. Aanvallen op Blauwe Reigers, Kokmeeuwen, Zwarte Kraaien, Kauwen of Eksters wijzen op een legfel. Ook het smijten van strootjes of ander nestmateriaal wijst erop, dat vogels aan hun nest werken. Tureluurnesten werden bijvoorbeeld bijna altijd gevonden in de buurt van een of meer kievitnesten. Tureluurs profiteren namelijk dankbaar van de felle aanvallen van kievitdoffers op predatoren, zodat hun legfels ook beter verdedigd worden.

De stokken die werden geplaatst, waren overigens wilgetakken. De boer had bezwaar tegen de gebruikelijke bamboestokken. Hoewel deze stokken door hun kleur beter zichtbaar zijn vanaf de weg, vangen ze ook meer zonlicht, zodat predatoren erdoor kunnen worden aangetrokken.

FORMULIER VOOR WEIDEVOGELINVENTARISATIE

gemeente : Broek		jaartal : 1986									
gebied : Noordmeer 13		waarnemer : Kamp/de Gier									
veehouder/perceel : de Gier		event.beheers- overeenkomst :									
oppervlakte : 2 ha											
beweidingsdata		veesoort	aant.stuks vee								
15/6 t/m 21/6		melkvee	100 ex								
t/m											
opmerkingen: perceel zeer nat en dras											
veesoorten zijn: koeien overdag; koeien dag en nacht; pinken schapen; enz.											
maaïen : 30 mei											
data rollen, slepen e.d. : 11 april gerold											
data bemesting en mestsoort: 5/4 + 1/6 kunstmest, 4/6 drijfmest											
mestsoorten zijn: kunstmest; ruige mest; drijfmest											
<u>Lotgevallen</u>		<u>Overige aantekeningen</u>									
A = agrarische werkzaamheden		x = zang									
? = legsel verdwenen (niet uit, oorzaak onbekend)		M = alarmroep									
P = predatie		Δ = vogel met nestmateriaal									
B = beweiding (vertrapt)		✦ = vogel met voedsel									
V = verlaten		N = nestbeschermer aanwezig									
O = onbevruucht		M = merkstok aanwezig									
D = dood jong in ei		slootpeil:									
+ = dood jong in/bij nest		westzijde - 20/40 cm									
uit = legsel uitgekomen		oostzijde - 1,25 m (onderbemaling)									
nest nr.	vogelsrt.	inventarisatie/controledatum								peil datum stadium	opmerkingen
		11/4	22/4	25/4	30/4	3/5	11/5	22/5	26/5		
1	Kievit	4	4	4	4	uit	(3 jongen,	1 ex dood in ei)			
2	Kievit	-	-	4	4	4	4	uit	(4 jongen op nest)		
3	Kievit	3	3	3	3	uit					
4	Grutto				2	4	4	4	uit (4 jongen)		
5	Kievit				3	3	3	uit	(2 jongen op nest)		
6	Tureluur					4	4	uit	(4 jongen op nest)		
	(GEEN NESTBESCHERMERS NODIG)										

perceelformulier
(figuur 1)

De waterstand is een belangrijke factor bij de keuze van een nestplaats. Er zijn grote verschillen in de dichtheid van broedparen tussen drogere weilanden (slootpeil 100-125 cm beneden het maaiveld) en nattere percelen (slootpeil 20-40 cm beneden het maaiveld). Op slecht ontwaterde grond is het voedsel makkelijker te bereiken dan op percelen met diepteontwatering waar de bodemfauna dieper in de grond zit. In dit opzicht had ik een illustratieve ervaring. Op een droog weiland met een grondwaterstand van -125 cm fourageerde tot half mei 1987 slechts één paartje Scholeksters. Zodra echter het poldergemaal defect raakte waardoor de waterstand onverwacht ongeveer 80 cm steeg, vielen er vele Kieviten waar te nemen die bovendien gezelschap kregen van een grote groep Goudplevieren die er verschillende dagen bleef fourageren.

Op natte weilanden nestelt de Kievit meestal op de drogere greppelranden. Deze verhoogde randen bieden de vogel een beter uitzicht en het nest kan bij gevaar ongezien worden verlaten via de wat dieper greppel. Bovendien is deze greppelstrook vaak wat gevarieerder van kleur, zodat de eieren beter gecamoufleerd zijn.

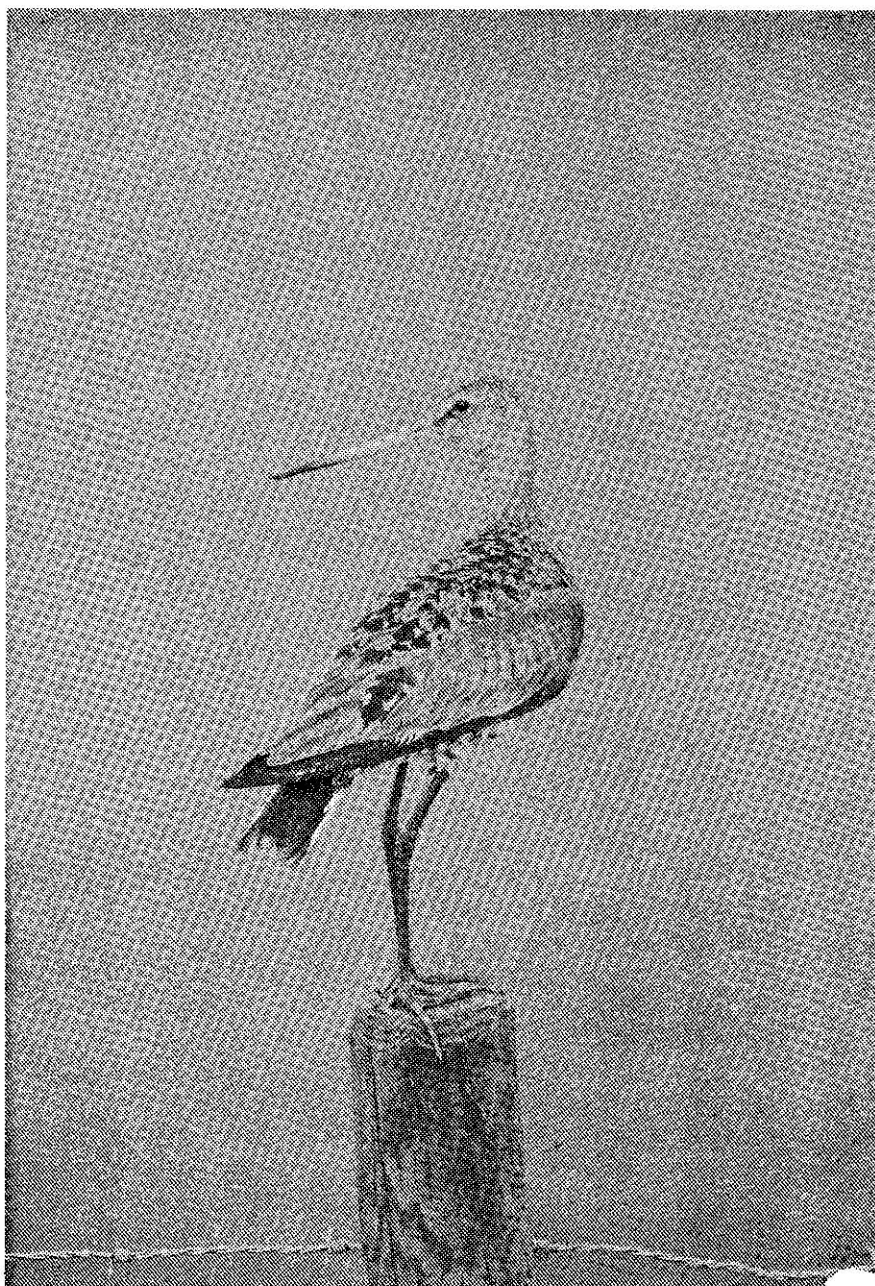
BEHEERSOVEREENKOMSTEN

Hoe belangrijk flexibele beheersovereenkomsten voor weidevogels kunnen zijn, bewijst het volgende voorbeeld. Staatsbosbeheer verpachtte in 1986 in de omgeving van Broek in Waterland 11 kleine percelen veengrond (totaal 15 ha). Hierop mocht onbeperkt vee worden geweid. De voorgeschreven maaidatum was echter 15 juni en niet eerder. Een dergelijke maaidatum is voor het bedrijf aan de late kant, omdat de voedingswaarde van het gras dan vermindert. Zodra het gras voldoende hoog was, gingen de koeien naar deze kavels met de filosofie: als het gras niet naar de beesten mag, dan gaan de beesten naar het gras. Het gevolg was, dat al op 28 april maar liefst 83 koeien werden ingeschaard volgens het omweidingssysteem (vee begraaft alle kleine percelen achtereenvolgens enige dagen). Door deze grote veedichtheid dreigden zo een dertig nesten te worden vertrapt, zodat nestbeschermers moesten worden geplaatst. Dit bracht veel extra werk met zich mee en - weliswaar geringe - risico's voor broedende vogels. Desondanks was het broedsucces door menselijk ingrijpen toch bevredigend te noemen.

In 1987 kwam Staatsbosbeheer met de betreffende boer een maaidatum van 8 juni overeen. Deze vroegere datum bleek voor de boer acceptabel, zodat deze 11 percelen grotendeels voor hooiland werden bestemd en er minder vee werd geweid. De weidevogels kregen zo de nodige speelruimte om te broeden, er waren minder nestbeschermers nodig en zeker 90% van de legsels kwamen voor het maaien uit. Goed uitgedokterde beheersbepalingen kunnen en het boerenbedrijf en de weidevogels de nodige armslag geven.

TOT SLOT

Veel vogelaars zijn van mening dat al die poespas met stokken en nestbeschermers geheel overbodig is, omdat dit soort ingrijpen toch maar onnodige verstoring met zich mee brengt. Dit is een verkeerd standpunt! Op het moderne agrarische bedrijf is het broeden een hachelijk avontuur geworden door de grote veedichtheid en door de zware machines die regelmatig hun rondjes (slepen, rollen, frezen, mesten en maaien) moeten draaien. De keuze ligt dan tussen enerzijds legselvernietiging door vertrapping of allerlei landwerkzaamheden en anderzijds verstoring door beschermingsmaatregelen van veldwerkers. In een dergelijke afweging zijn de beschermingsmaatregelen te prefereren. De medewerking van de boer is daarbij absoluut onmisbaar. Het contact tussen boeren en vogelaars is dus gunstig voor het broedsucces van weidevogels in Waterland.

Grutto

Jan van Laar

H. Kamp
Burg. Hogguerstraat 271
1064 CP Amsterdam